

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 6, 2020 | 25.06.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.6.6](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.6.6)

УДК 336.012.23

*О. О. Кравченко,
д. е. н., професор, професор кафедри фінансів і кредиту,
Державний університет інфраструктури та технологій
ORCID ID: 0000-0002-2258-2828*

*С. С. Пінчук,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Державний університет інфраструктури та технологій
ORCID ID: 0000-0001-5456-6403*

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СТАНУ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

*O. Kravchenko
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance and Credit,
State University of Infrastructure and Technology*

*S. Pinchuk
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance and Credit,
State University of Infrastructure and Technology*

FINANCIAL SECURITY OF BUSINESS ENTITIES AS A REFLECTION OF THE EXTERNAL ENVIRONMENT

Стаття присвячена дослідженню факторів зовнішнього середовища, які визначають рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Показано, що фінансова безпека є складною системою, яку доцільно розглядати з позиції її функціональних складових елементів. Розглянуто фактори зовнішнього середовища, які мають визначальний вплив на рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Проаналізовано макроекономічну і політичну стабільність в Україні та ступінь залежності від зовнішньої фінансової допомоги як фактори фінансової безпеки. Визначено, що протягом останніх п'яти років рівень макроекономічної і політичної стабільності суттєво знизився через зростання інфляції, збільшення державного боргу та наявність військового конфлікту на сході країни. Проаналізовано ступінь залежності України від зовнішньої фінансової допомоги відносно ВВП. Показано, що ці фактори призвели до формування негативних очікувань у суб'єктів господарювання щодо перспектив їхньої операційної діяльності та майбутніх фінансових результатів.

The article is devoted to the study of external environment factors that determine the level of financial security of economic entities. It is shown that financial security is a complex system, which should be considered from the standpoint of its functional components. The factors of the external environment that have a decisive influence on the level of economic entities financial security are considered. Macroeconomic and political stability in Ukraine and the degree of dependence on external financial assistance as factors of financial security are analysed. The analysis was based

on Global Competitiveness Index, Global Peace Index, and Doing Business Index. The level of macroeconomic and political stability has been estimated to have declined significantly over the past five years due to rising inflation, rising public debt, and military conflict in the east. The degree of Ukraine's dependence on external financial assistance in relation to GDP is analysed. According to the Global Peace Index, Ukraine has been in the last twenty countries for the last five years and is one of the most unstable countries in the world. It is noted that without solving the problem of military confrontation in the east of the country, the situation will not improve dramatically. A comparison of Ukraine's external public debt and its gold and foreign exchange reserves has shown that the external public debt in recent years significantly exceeds Ukraine's foreign exchange reserves. According to the Doing Business Index, it is determined that the development of business in Ukraine is facilitated by a simple procedure for obtaining a building permit and lending opportunities; at the same time, the procedures for registration and liquidation of the enterprise, the taxation system, etc. are complicated. It is shown that these factors have led to the formation of negative expectations of business entities regarding the prospects of their operating activities and future financial results. It is determined that in the conditions of growing instability obstacles to the construction and effective functioning of the financial security mechanism are the imperfection of existing methods of diagnosing potential threats and the lack of comprehensive measures to mitigate their impact.

Ключові слова: *фінансова безпека, фактор, зовнішнє середовище, суб'єкт господарювання.*

Keywords: *financial security, factor, external environment, economic entity.*

Постановка проблеми. Фінансова безпека є складним, багатограним поняттям, яке залежить від низки факторів, що формуються в результаті діяльності самих суб'єктів господарювання і процесів у зовнішньому середовищі. Забезпечення фінансової безпеки можливе лише тоді, коли суб'єкт господарювання розробляє і реалізує взаємопов'язаний процес управління пасивами, активами і ризиками. В першу чергу, мова йде про необхідність формування оптимальної структури капіталу і оцінки її впливу на фінансовий стан підприємств. Для забезпечення безпеки функціонування господарюючих суб'єктів необхідно сформулювати програму раціонального і ефективного використання їхніх фінансових ресурсів на основі оптимізації структури капіталу, що є одним з головних напрямків фінансового менеджменту. Ще одним аспектом фінансового менеджменту, що вимагає пильної уваги при забезпеченні фінансової безпеки суб'єктів господарювання, є управління фінансовими ризиками, що дозволяє уникнути прийняття нерациональних управлінських рішень.

Світовий і український досвід свідчить про необхідність створення такої моделі забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання, яка була б стійка до фінансових ризиків і активно стимулювала його соціально-економічний розвиток. У той же час у зовнішньому середовищі формується більшість факторів, які мають визначальний вплив на рівень їхньої фінансової безпеки. Ситуація ускладнюється ще тим, що на ці фактори суб'єкти господарювання не можуть впливати прямо, однак повинні їх враховувати при розробці стратегії та тактики управління фінансовою діяльністю. Тому проблема дослідження факторів зовнішнього середовища, які впливають на рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання, є дуже актуальною в умовах підвищення турбулентності як національної, так і світової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання знаходяться в центрі уваги багатьох українських і зарубіжних дослідників. Питанням впливу макроекономічного середовища на фінансову безпеку присвячені публікації Атанасуліса С. (Athanasoulis, S.), Шиллера Р. (Shiller R.), Вінкупа Е. (Wincoop van, E.) [1], Барановського О.І. [2], Єрмошенка М.М., Горячевої К.С. [3] та інших. Дослідження управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання розглядалися Бланком І.О. [4], Гейцем В.М., Кизимом М.О., Клебановою Т.С., Черняком О.І. [5], Медведєвою І.Б., Погосовою М.Ю. [6], Соломоном Л.Д. (Solomon L.D.) [7]. Наукове та практичне значення проведених досліджень надзвичайно велике. Однак нові виклики, що постають перед суб'єктами господарювання, актуалізують проблему формування необхідного та достатнього рівня фінансової безпеки для забезпечення ефективного функціонування та сталого розвитку в умовах високої нестабільності економічного середовища.

Метою статті є дослідження факторів зовнішнього середовища, які визначають рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова безпека як об'єкт управління суб'єктів господарювання є достатньо новою економічною категорією. Наслідком цього є відсутність єдиного підходу до визначення її сутності. Так, Бланк І.А. розглядає фінансову безпеку як здатність підприємства (суб'єкта господарювання) самостійно розробляти та реалізовувати фінансову стратегію в умовах невизначеності та

конкуренції відповідно до цілей загальної корпоративної стратегії [4]. Як обов'язкова умова фінансової безпеки визнається спроможність протидіяти ризикам та загрозам, які можуть завдати збитки або небажано змінити структуру капіталу, і навіть призвести до ліквідації. Кудрицька Ж.В. визначає фінансову безпеку як збалансований стан його елементів та підсистем, що можуть бути вираженими кількісними і якісними показниками та характеризуються стійкістю до негативних впливів зовнішнього та внутрішнього середовища та здатністю забезпечити стабільність підприємства, його розвиток та економічне зростання в довгостроковому періоді [8]. Проїда-Носик Н.Н. визначає фінансову безпеку як комплексну характеристику системи, яка відображає рівень захищеності фінансових інтересів суб'єкта підприємництва у динамічному середовищі від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх фінансових загроз та здатність зберігати фінансову стійкість та рівновагу [9]. Гросул В.А. та Антонова О.В. вважають, що фінансова безпека – це стан складної соціально-економічної системи, за якого забезпечується реалізація пріоритетних фінансових інтересів підприємства та їхній захист від реальних та потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, параметри якого створюють передумови генерування, збереження та зростання ринкової вартості підприємства [10].

Узагальнюючі різні підходи до визначення сутності цієї категорії слід зазначити, що фінансова безпека економічних суб'єктів є складною системою, яку доцільно розглядати з позиції її функціональних складових елементів. Це дозволить (1) дослідити вплив чинників як на функціональні складові фінансової безпеки суб'єктів, так і на їхню безпеку в цілому; (2) аналізувати процеси, які мають визначальний вплив на забезпечення фінансової безпеки; (3) виявляти та визначати рівень індикаторів фінансової безпеки та розробляти сукупність заходів, які будуть сприяти досягненню високого рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Одним з основних елементів механізму забезпечення фінансової безпеки є регулярний моніторинг можливості виникнення небезпечної ситуації. Суб'єкти господарювання здійснюють свою діяльність у певному економічному середовищі. Тобто рівень фінансової безпеки підприємств є у певному сенсі відображенням стабільності у державі та ефективності національної економіки. Тоді основними факторами зовнішнього середовища, що визначають рівень фінансової безпеки є (1) макроекономічна та політична стабільність в країні; (2) ступінь залежності від зовнішньої фінансової допомоги, наданої міжнародними фінансовими установами, економічними угрупованнями, урядами окремих країн, обсягів іноземних інвестицій в національну економіку.

Щодо макроекономічної стабільності, то необхідно зазначити, що протягом з 2015 р. цей показник для України значно погіршився. Так, дослідження експертів Всесвітнього економічного форуму показують, що за рівнем глобальної конкурентоспроможності Україна значно погіршила свої позиції. Так, якщо у 2015 р. вона була 79 з 140 країн, то вже у 2016 р. – 85 з 138 країн. Після певного покращення ситуації у 2017 р. відбулося значне погіршення позицій: у 2018 р. – 83 місце з 140 країн, а у 2019 р. – 85 місце з 141 країни (табл. 1).

Таблиця 1.
Основні індикатори макроекономічної стабільності України у 2015-2019 рр.

Показники	2015 р (з 140 країн)	2016 (з 138 країн)	2017 р (з 137 країн)	2018 р (з 140 країн)	2019 р (з 141 країн)
Індекс глобальної конкурентоспроможності	79	85	79	83	85
Інфляція	134	136	129	130	131
Державний борг	110	113	112	113	114
Кредитний рейтинг країни	118	127	123	-	-

Джерело: складено авторами за даними [11]

Ще більш загрозливою є ситуація щодо інфляції, за якою у 2015 р. Україна займала 134 місце з 140 країн, а у 2016 р. – 136 місце з 138 країн. У наступні роки ситуація трохи покращилася (129, 130 та 131 місця), однак в країні зберігається один з найвищих рівнів інфляції у світі, що вкрай негативно впливає на діяльність суб'єктів господарювання. Це пов'язано з тим, що інфляція є одним з головних факторів дестабілізації будь-якої економіки, який може призводити до економічної кризи і, як наслідок, критичного зниження рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Частка державного боргу відносно ВВП протягом 2015-2019 рр. постійно зростає. Це призводить до погіршення позицій України за цим показником. Так, якщо у 2015 р. країна посідала 110 місце, то у 2019 р. вже 114 місце. Це також негативно впливає на макроекономічну стабільність України. Відповідно погіршувався і кредитний рейтинг країни. Якщо у 2015 р. вона займала 118 позицію, то у 2017 р. вже 123 (за 2018-2019 рр. показник не визначався). Таким чином, протягом останніх років рівень макроекономічної стабільності в Україні постійно погіршувався, що вплинуло й на діяльність суб'єктів господарювання.

Одним з найбільш суттєвих факторів, що визначають рівень політичної стабільності в Україні, є наявність військового конфлікту на сході країни. Аналіз глобального індексу миру (Global Peace Index, GPI), який відображає рівень напруженості в окремих країнах, показує, що протягом останніх п'яти років Україна знаходиться в останній двадцятці країн і є однією з найбільш нестабільних країн світу. Як видно з рис. 1, у 2013 та 2014 рр. відбулося стрімке погіршення ситуації в Україні.

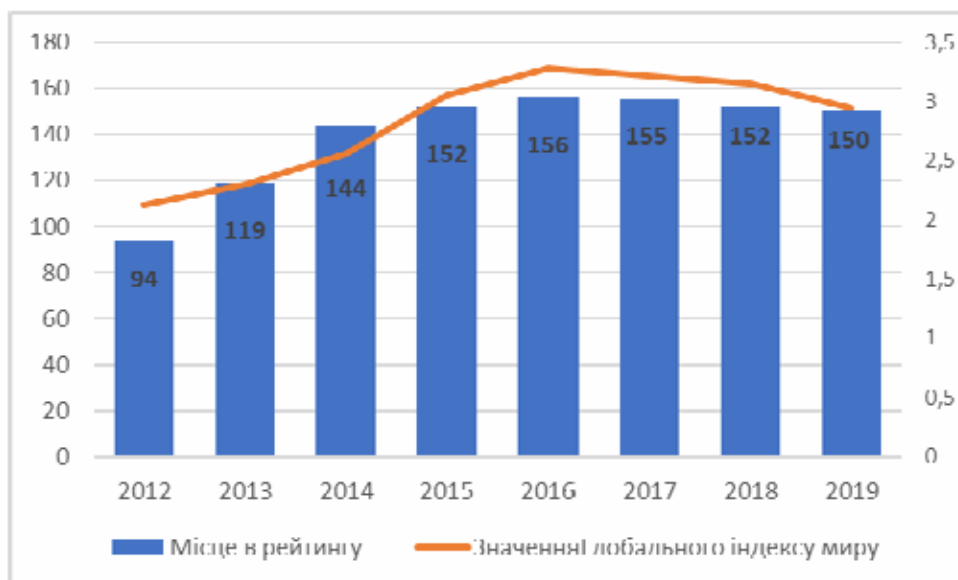

Рисунок 1. Місце України в Глобальному індексі миру у 2012-2019 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [12]

У 2019 р. експерти Інституту економіки та миру (Institute for Economics and Peace) зафіксували в Україні найбільше покращення миру серед інших країн світу. Загальне покращення показників склало 0,197, або 6,25 відсотка, що дозволило піднятися у рейтингу на 2 позиції. Незважаючи на це, Україна все ще знаходиться серед 20 найменш мирних країн світу. Також покращилися показники безпеки, особливо в частині політичного терору та тероризму. У минулому році рівень тероризму в Україні зменшився на 5%, а оцінка за шкалою політичного терору була меншою за 2015 р. Для домену "Поточний конфлікт" найбільше поліпшення сталося за показником внутрішнього конфлікту внаслідок зниження інтенсивності війни на Донбасі. Хоча загальний показник в Україні значно покращився, спостерігається значне погіршення за окремими показниками. Так, показник політичної нестабільності знизився на сім відсотків минулого року через невизначеність президентських виборів 2019 р. [12]. Все це вкрай негативно впливає на фінансову безпеку не тільки суб'єктів господарювання, а й національної економіки в цілому. Тому без вирішення проблеми військового протистояння на Сході країни ситуація кардинально не покращиться.

Ступінь залежності від зовнішньої фінансової допомоги країни також впливає на рівень її фінансової безпеки. У цьому контексті Україна також має вкрай негативні показники. Так, з 2009 р. по 2019 р. зовнішній державний борг збільшився майже у 2 рази (з 26,5 до 48,9 млрд доларів США) [13]. При цьому з 2016 р. частка зовнішнього державного боргу перевищує 40% від валового зовнішнього боргу.

Таблиця 2.

Динаміка зовнішнього державного боргу України та валового зовнішнього боргу у 2015-2019 рр.

Показники	На 31 грудня року				
	2015	2016	2017	2018	2019
Зовнішній державний борг (ЗДБ), млн доларів США	43445	45605	48989	50462	48941
Валовий зовнішній борг (ВЗБ), млн доларів США	118729	113518	116578	114710	121739
Співвідношення ЗДБ до ВЗБ, %	36,6	40,2	42,0	44,0	40,2

Джерело: складено авторами за даними [13]

Порівняння зовнішнього державного боргу України і її золотовалютних резервів дає і зовсім сумну картину. Зовнішній державний борг в останні роки випереджає валютні резерви України, і на кінець 2019 р. він перекиривався ними лише на 51,7% [13]. Така ситуація виникла не зараз. Якщо у 2009 та 2010 рр. золотовалютні резерви покривали державний борг на 99,9% та 99,5% відповідно, то на кінець 2014 р. – лише на 19,4%. Поступово ситуація покращувалася, однак в цілому вона не є позитивною. Наслідком цього стала відмова держави гарантувати боргові зобов'язання навіть підприємств, які мають стратегічне значення не тільки для національної економіки, а й національної безпеки в цілому (наприклад, АТ «Українська залізниця»). Це призвело до зростання вартості залучення кредитних ресурсів для суб'єктів господарювання як в середині країни, так і за кордоном.

Ще одним індикатором впливу макроекономічного середовища є індекс легкості ведення бізнесу, який складається експертами Всесвітнього банку (World Bank). За цим індексом проводиться оцінка змін нормативно-правового забезпечення господарської діяльності підприємств протягом всього життєвого циклу від створення до ліквідації. Основною передумовою дослідження є наявність якісних та прозорих принципів,

які мають використовуватись всіма суб'єктами господарювання. За результатами дослідження Всесвітнього банку у 2019 р. перше місце за ступенем сприятливих умов підприємницької діяльності посідає Нова Зеландія, до країн першої десятки належать: Сінгапур, Гонконг, Данія, Південна Корея, Сполучені Штати Америки, Грузія, Великобританія, Норвегія, Швеція. Єдина країна пострадянського простору Грузія займає почесне 7 місце в рейтингу країн, маючи достатньо високі значення за всіма показниками, окрім процесу ліквідації підприємства. Щодо України, то вона посідає в загальному рейтингу 64 місце з 190 країн світу. Сприятливими для бізнесу в Україні є проста процедура одержання дозволу на будівництво (20 позиція) та можливості кредитування (37 позиція), разом з тим, достатньо складними є процеси ліквідації підприємства (146 позиція), підключення до системи енергопостачання (128 позиція), організації міжнародної торгівлі (74 позиція), оподаткування (65 позиція), реєстрації (61 позиція). «Сусідами» України в рейтингу опинились Індія (63 позиція) та Пуерто-Ріка (65 позиція) (табл. 3).

Таблиця 3.
Порівняння індикаторів підприємницької діяльності за індексом легкості ведення бізнесу у 2019 р.

Індикатори	Нова Зеландія	Грузія	Індія	Україна	Пуерто Ріко	Сомалі
Місце	1	7	63	64	65	190
Реєстрація підприємства	1	2	136	61	59	188
Одержання дозволу на будівництво	7	21	27	20	143	186
Підключення до системи енергопостачання	48	42	22	128	92	187
Процес реєстрації власності	2	5	154	61	161	153
Кредитування	1	15	25	37	4	186
Захист інвесторів	3	7	13	45	88	190
Оподаткування	9	14	115	65	163	190
Міжнародна торгівля	63	45	68	74	70	166
Забезпечення виконання контрактів	23	12	163	65	70	116
Процес ліквідації підприємства	36	64	52	146	10	168

Джерело: складено авторами за даними [14]

Наслідком цього є значне зниження індексу ділової впевненості суб'єктів господарювання. Як видно з табл. 4, в промисловості ділова впевненість є від'ємною і виступає своєрідним індикатором рівня макроекономічної нестабільності в Україні. Так, індикатор ділової впевненості суб'єктів господарювання знижувався протягом 2018-2019 рр. Стрімке погіршення показника відбулося у II кварталі 2020 р., що стало наслідком не тільки введення карантину через COVID-19, розвитку кризи у світовій економіці, а й відсутності виваженої державної програми підтримки економіки України. Оптимізм протягом аналізованого періоду зберігався лише за показником очікуваних змін обсягу виробництва продукції в наступні три місяці. Однак на II квартал цей показник погіршився на 44 пункти.

Таблиця 4.
Індикатор ділової впевненості в промисловості у 2018-2020 р. за кварталами

Показники	2018 рік				2019 рік				2020 рік	
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
Індикатор ділової впевненості	-2,3	-3,4	-4,5	-4,5	-4,4	-5,0	-4,1	-5,7	-6,0	-23,3
Оцінка поточного обсягу замовлень на виробництво продукції (попиту), баланс	-29	-30	-31	-32	-31	-30	-32	-35	-39	-49
Очікувані зміни обсягу виробництва продукції в наступні три місяці, баланс	16	14	12	12	11	11	12	13	15	-29
Оцінка поточного обсягу запасів готової продукції, баланс	-6	-6	-6	-7	-7	-5	-8	-5	-6	-8

Джерело: складено авторами за даними [15]

Очікування щодо завантаженості виробничих потужностей промислових підприємств протягом 2018-2019 рр. були в межах з 67,5% (II квартал 2018 р.) по 69,4% (IV квартал 2019 р.). На початок I кварталу 2020 р. очікування погіршилися до 65,5%, а на початок II кварталу – до 58,8% [15]. У 2020 р. основними факторами, що стримують розвиток промисловості, є недостатній попит, фінансові обмеження, нестача робочої сили, нестача сировини, матеріалів. При цьому очікується, що відпускні ціни на продукцію промисловості на наступні 3 місяці у I кварталі 2020 р. не зміняться (75%), збільшаться (21%) або зменшаться (6%). На початок II кварталу очікування погіршилися: збільшення цін очікують 16%, а зменшення – 8%. Таким чином, розвиток кризи у національній та світовій економіці формує негативні очікування у суб'єктів господарювання щодо перспектив їхньої операційної діяльності та майбутніх фінансових результатів. В таких умовах необхідно реалізовувати комплексні заходи щодо підтримки рівня фінансової безпеки підприємств для недопущення його стрімкого зниження.

Таким чином, ретроспективна і поточна оцінка впливу зовнішніх факторів дозволяє визначати ступінь їхнього негативного впливу на діяльність суб'єктів господарювання, імовірність розвитку кризових явищ, а також оцінювати потенціал успішного розвитку в майбутньому.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження основних факторів зовнішнього середовища, які мають визначальний вплив на рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання, дає можливість стверджувати про необхідність розробки та реалізації дієвих превентивних заходів, реалізація яких вимагатиме значно менші зусилля та витрати на подолання та усунення наслідків кризових явищ.

Забезпечення стійкого розвитку та стабільного функціонування підприємств в економічних та політичних умовах, які сформувались сьогодні в Україні, вимагає створення дієвого механізму їхньої фінансової захищеності, побудова якого повинна враховувати вплив чинників зовнішнього середовища, напрямки, сили впливу, прогнозування загроз, розробку нових превентивних заходів тощо.

Визначальний вплив макроекономічного середовища обумовлює необхідність швидкого реагування та адаптації суб'єктів господарювання до виникаючих загроз і протидії ним. В умовах зростання нестабільності перепонами для побудови та ефективного функціонування механізму фінансової безпеки є недосконалість існуючих методів діагностики потенційних загроз і невідпрацьованість запобіжних заходів захисту економічних суб'єктів, що опинилось на межі фінансової кризи. Тому у подальших дослідженнях акцент повинен робитися на розробці інструментів своєчасного виявлення загроз у зовнішньому середовищі, а також на формулюванні концептуальних засад формування комплексних заходів щодо нівелювання негативного впливу процесів у макроекономічному середовищі.

Література.

1. Athanasoulis S., Shiller R., van Wincoop E. Macro Markets and Financial Security. In *Entrepreneurial Economics: Bright Ideas from the Dismal Science*. Ed. by Tabarrok A. Oxford University Press, 2011. P. 23-46.
2. Барановський О. І. Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. Київ : УБС НБУ, 2014. 831 с.
3. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство. Київ : Національна академія управління, 2010. 232 с.
4. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. Киев : Ника-Центр, 2004. 784 с.
5. Геець В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. Моделювання економічної безпеки. Харків : ІНЖЕК, 2006. 240 с.
6. Медведева І. Б., Погосова М. Ю. Діагностування безпеки промислового підприємства у тривірневій системі фінансових відносин. Харків : ХНЕУ, 2011. 264 с.
7. Solomon L. D. *Financial Security and Personal Wealth*. Routledge Ed., 2017. 249 p.
8. Кудрицька Ж. В. Система управління фінансовою безпекою. Ефективна економіка. 2012. № 1. Режим доступу: <http://www/economy.nauka.com.ua/?op=1&2=897>.
9. Пойда-Носик Н. Н. Дослідження теоретичних аспектів сутності фінансова безпека. *Вісник Донецького національного університету, серія Економіка і право*. 2011. Вип. 2. С. 164-170.
10. Гросул В.А., Антонова О.В. Оцінка фінансової безпеки підприємств роздрібної торгівлі. Харків : ХДУХТ, 2015. 249 с.
11. World Economic Forum. *The Global Competitiveness Index*. Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/>.
12. Economist Intelligence Unit, Institute for Economics and Peace. *Global Peace Index*. Режим доступу: <http://www.visionofhumanity.org/>.
13. Фінансовий портал «Мінфін». Зовнішній державний борг України. Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/finance/debtgov/foreign/>.
14. The World Bank. *Doing Business*. Режим доступу: <http://doingbusiness.org/>.
15. Державна служба статистики. Національні рахунки. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

References.

1. Athanasoulis, S. Shiller, R. and van Wincoop, E. (2011), *Macro markets and financial security*. In *Entrepreneurial economics: Bright Ideas from the Dismal Science*, Publishing House "Oxford University Press", Oxford, UK.

2. Baranovs'kyi, O. I. (2014), *Osnovy ekonomichnoyi y finansovoyi bezpeky ekonomichnykh ahentiv* [Fundamentals of economic and financial security of economic agents], Publishing House "UBS NBU", Kyiv, Ukraine.
3. Yermoshenko, M. M. and Horyacheva, K. S. (2010), *Finansova skladovykh ekonomichnoyi bezpeky: derzhava y predpryyatye* [Financial components of economic security: state and enterprise], Publishing House "National Academy of Management", Kyiv, Ukraine.
4. Blank, I. A. (2004), *Upravleniye finansovoy bezopasnost'yu predpriyatiya* [Management of financial security of the enterprise], Publishing House "Nika-Tsentr", Kyiv, Ukraine.
5. Heyets', V. M. Kyzym, M. O. Klebanova, T. S. and Chernyak, O. I. (2006), *Modelyuvannya ekonomichnoyi bezpeky* [Modeling of economic security], Publishing House "INZHEK", Kharkiv, Ukraine.
6. Medvedeva, I. B. and Pogosova, M. Yu. (2011), *Diahnostuvannya bezpeky promyslovoho pidpryyemstva u tririvneviy systeme finansovykh otnoshenyy* [Diagnosing the safety of an industrial enterprise in a three-tier system of financial relations], Publishing House "INZHEK", Kharkiv, Ukraine.
7. Solomon, L. D. (2017), *Financial security and personal wealth*, Routledge Ed., London, UK.
8. Kudryts'ka, Zh. V. (2012), "Financial security management system", *Efektivna ekonomika*, vol.1, available at: <http://www/economy.nayka.com.ua/?op=1&2=897> (accessed 06 June 2020).
9. Poyda-Nosyk, N. N. (2011), "Research of theoretical aspects of the essence of financial security", *Bulletin of Donetsk National University, series Economics and Law*, Vol. 2. pp. 164-170.
10. Hrosul, V.A. and Antonova, O.V. (2015), *Otsinka finansovoyi bezpeky pidpryyemstv rozdribnoyi torhivli* [Assessment of financial security of retail enterprises], Publishing House "KhDUHT", Kharkiv, Ukraine.
11. World Economic Forum (2020), "The Global Competitiveness Index", available at: <https://www.weforum.org/reports/> (accessed 03 June 2020).
12. Economist Intelligence Unit, Institute for Economics and Peace (2020), "Global Peace Index", available at: <http://www.visionofhumanity.org/> (accessed 03 June 2020).
13. Financial portal "MinFin" (2020), "External public debt of Ukraine", available at: <https://index.minfin.com.ua/finance/debtgov/foreign/> (accessed 05 June 2020).
14. The World Bank. Doing Business (2020), available at: <http://doingbusiness.org/> (accessed 08 June 2020).
15. State Statistics Service of Ukraine (2020), "National accounts", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 09 June 2020).

Стаття надійшла до редакції 17.06.2020 р.